

5. Mannheim K. The problem of the intelligentsia. The democratization of culture.// Essays on the Sociology of Culture. London, 1956.
6. Whitehead A. Science and the Modern World. Glasgow, 1975.
7. http://www.religare.ru/2_78780.html

Catherine Elbakyan

Social Institute of Religion

The article examines the function, location and role of religion in society. The process of "everyday perception of charisma", the institutionalization and bureaucratization of religion, the upraise of religious organizations as "agents" of a particular religion or confession in society, manifested the specific features of religion as a social institution, its differences from other social institutions, and general characteristics of the process of religious institutionalization .

Keywords: religion, social institutions, the church, beliefs, symbols, religious relations, religious experience, sacred, transcendent, charisma, institutionalization, church organization.

Катерина Елбакян

Соціальний інститут релігії

У статті аналізуються функції, місце і роль релігії в суспільстві. Розглядається процес «рутинізації харизми», інституалізації і бюрократизації релігії, виникнення релігійних організацій як «представників» тієї чи іншої релігії чи конфесії в суспільстві, виявляються специфічні особливості релігії як соціального інституту, її відмінності від інших соціальних інститутів, а також загальні характеристики процесу релігійної інституалізації.

Ключові слова: релігія, соціальний інститут, церква, вірування, символи, релігійні відносини, релігійний досвід, сакральне, трансцендентне, рутинізація, харизма, інституалізація, церковна організація.

УДК 27-45

Віталій Докаш
(Чернівці)

ХРИСТІЯНСЬКА СІМ'Я: МОДЕРНІЗМ ТА ТРАДИЦІОНАЛІЗМ

В статті висвітлені основні концептуальні підходи щодо образу сім'ї та її соціальної сутності в традиційних і нетрадиційних християнських конфесіях. Проаналізовані статусні ролі подружжя, визначені елементи модернізму та традиціоналізму в уявленнях про сім'ю в адвентистському, православному та католицькому релігійному середовищах. Відображені відмінності в поглядах на сім'ю в християнських соціальних доктринах.

Ключові слова: Бог, сім'я, шлюб, релігія, деномінація, соціальне, полігамія, чоловік, жінка, подружжя, любов, традиціоналізм, модернізм.

Інститут сім'ї є одним із найстаріших об'єднань, який до того ж володіє найбільшим досвідом людських стосунків, апробованих тисячоліттями. В ході розвитку цивілізації він пройшов горнило різноманітних трансформацій та функціональних змін, виконання ролей у подружньому житті.

Історично змінювались уявлення про образ та моделі сім'ї. На зміну полігамній та моногамній моделі цього інституту прийшли так звані «сурогати» традиційних шлюбних стосунків: «шведська сім'я», одностатеві шлюби, нові варіації полігамії. Достатньо популярним в останній час став громадянський шлюб. Суспільство не може заборонити існування тієї чи іншої моделі сімейно-шлюбних відносин, але його турбує, в першу чергу, соціальний захист жінок та дітей, які найбільше страждають при розлученні подружжя. Тому

суспільство, враховуючи інтегративну роль сімейного інституту, ставить собі за мету захистити саме традиційну модель сімейно-шлюбних відносин. Відтак, дослідження процесу трансформації сім'ї є достатньо **актуальною** проблемою.

Метою дослідження постає аналіз поглядів на сім'ю в таких християнських релігійних організаціях як адвентизм, православ'я, католицизм.

До основних **завдань** дослідження відносимо:

1. Аналіз основних концептів християнських течій щодо соціальної сутності інституту сім'ї.
2. Визначення відмінностей у поглядах на сім'ю та соціальних ролей подружжя в традиційних і нетрадиційних конфесіях.
3. Відображення тенденцій модернізму та традиціоналізму в розвитку сімейно-шлюбних відносин християнських організацій.

Дослідженням проблем еволюції уявлень про сім'ю в християнському середовищі займалися: М.Пірен, Л.Погоріла, М.Чухим, В.Агеєва, Т.Медіна, М.Жукалюк, В.Любашенко, Ж.Обер, Й.Гюфнер та ін.

Проблема функціонування сім'ї як соціального інституту сьогодні є чи не найголовнішою серед низки актуальних питань розвитку суспільства, оскільки вона є його основною складовою. Зауважимо, що сучасна християнська сім'я піддається ерозії в умовах урбанізації та глобалізації, руйнації духовних підвалин суспільства, що викликає занепокоєння в релігійних, соціологічних та наукових колах. Деформується інститут родини, притаманний українському соціуму, громадськості нав'язуються вільні форми міжстатевих відносин. Нівелюються нормальні високоморальні основи християнської сім'ї. Як зазначав Іван Павло II, становище, в якому перебуває сім'я, виявляє позитивний і негативний аспекти: одні є знаком спасительної місії Христа у світі; інші – знаком відкидання людиною Божої любові; з одного боку, є чинником усвідомлення особистої свободи та більшої уваги до якості міжособових стосунків у подружжі, до сприяння гідності жінки до виховання дітей. З іншого боку – не бракує тривожних ознак деградації деяких засадничих цінностей, у тому числі й хибне теоретичне і практичне розуміння незалежності подружжя у їх взаємовідносинах [2, с. 183].

У громадській думці ідеальною моделлю вважається модель традиційної моногамної сім'ї. Цінності традиційної моделі сім'ї відстоюють найбільшою мірою релігійні співтовариства, які вважають сім'ю небесним утворенням. Щоправда, можна говорити як про традиціоналізм, так і про модернізм в уявленнях про образ сім'ї та розподіл ролей між чоловіком і жінкою. Консервативних поглядів на сім'ю притримуються православні та католики, певні новації ми можемо спостерігати в сім'ях протестантських деномінацій, хоча й тут акцент робиться на необхідності захисту традиційної моногамної моделі сім'ї. Сакралізуючи останню, релігійні об'єднання мають найменшу кількість розлучень. Першість тут утримує Церква Адвентистів Сьомого Дня. Лідерство на цій позиції Церква займає тому, що розлучення межує із виключенням із громади, оскільки це – порушення божественного союзу. Позиція Церкви щодо інституту сім'ї чітко викладена в «Основах соціального вчення Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня в Україні» (далі – Основи), які були затверджені Виконавчим Комітетом Євро – Азійського відділення співтовариства 28 жовтня 2002 р. [4, с.7]. «Сім'я, – читаємо тут, – була започаткована Самим Богом для щастя людини. Сім'я – це заповіт між чоловіком та жінкою, котрі покликані любити, розуміти та помагати і зберігати вірність одне одному» [4, с. 19]. Зрозуміло, що при такому розумінні сім'ї розлучення практично неможливі.

Характерно, що за Основами люди не можуть подарувати одне одному щастя, не будучи готовими взяти на себе відповідальність за кохану людину. Тому Церквою категорично відкидається т.зв. «вільна любов», оскільки вона «породжує доступність фізичної близькості, проте не гарантує злиття і близькості душ, без чого щастя неможливе» [4, с. 20]. Міцність сім'ї в адвентистському середовищі зберігається за рахунок того, що шлюб вважається Божим установленням, наданим людині в Едемі й утвердженим Христом як моногамний союз любові між двома особами – чоловіком та жінкою. Вони разом формують новий осередок – людство, при чому одна стаття без іншої є, у біблійному розумінні, незавершеною єдністю.

Як стверджується в Основах, під час створення людини Господь мав намір подарувати їй радість спілкування із Собою й подібною до неї істотою – Євою, бо «не добре, щоб бути чоловіку самотнім» (Бут. 2:18); подарувати подружнє щастя із близькою людиною протилежної статі: «радій через жінку твоїх юних літ...впивайся ж назавжди коханням її» (Прип. 5:18-19); дати людині друга на все життя, «поміч, подібну до нього» (Бут. 2:18) того, хто може працювати разом із ним, примножуючи «хорошу заплату за труд свій», підтримувати, «як він упаде», захищати, якщо «хто напав на одного» (Екл. 4:9-12); залучати людину до радості «створення» за своїм образом і подобою – радості народження й виховання тих, хто з'явився на світ у результаті подружньої любові (Псал. 127:3).

Таким чином, сім'я – небесний дар для створеної людини. Як бачимо, сім'я за такого підходу, не тільки є гарантом щастя, але – й відповідальності подружжя одне за одного.

Посилаючись на Книгу Буття, адвентисти переконані, що відразу ж після створення Єви, з'являється формула шлюбного союзу: «Покине тому чоловік свого батька та матір свою, та й пристане до жінки своєї – і стануть вони одним тілом» (Бут. 2:24). Тут же називаються три необхідні умови для шлюбного союзу:

- 1) залишення дому батька;
- 2) емоційне приставання до своєї половини;

3) абсолютне єднання подружжя, що поглинає все їхнє єство, частиною цього є також інтимні стосунки. Це постійна єдність в інтелектуальному, соціальному, духовному, емоційному й фізичному планах [4, с. 23-24].

Зауважимо, що коли мова йде про першу умову шлюбного союзу – залишення дому батька, то тут ми бачимо суто протестантське розуміння права дітей на свободу, на відміну від православного, де спостерігається тяжіння до життя в патріархальній родині.

Шлюб, у адвентистському розумінні, – це особливий заповіт між двома особами задля досягнення чудової мети – стати «одним тілом». Це – безперервне упродовж всього життя посвячення один одному. Характер взаємовідносин тут є прообразом заповіту й відносин між самим Богом та Його Церквою (Іс. 54:5; Єрем. 31:31-33). У такій інтерпретації подружжя стає відповідальним за свої стосунки і перед Богом. Відтак, у християнському шлюбі визначена присутність трьох особистостей: Господа, чоловіка і дружини. Шлюбні стосунки в адвентистських родинах будуються на принципах любові, взаємоповаги, визнання гідності й індивідуальності кожного члена сім'ї, оскільки у взаєминах подружжя не може бути насильства та приниження (Ефес. 5:25; Колос. 3:19; Тита 2:4).

Адвентистська етика вимагає від батьків бути прикладом для своїх дітей, а їхні стосунки повинні бути відзеркаленням моральних якостей люблячого, терплячого, справедливого і милостивого Творця [3, с.386].

Певні новації, на відміну від інших ортодоксальних церков, ми бачимо і в розумінні статусу дітей та відношення до них. Діти, як стверджується в Основах, – не власність батьків, а Божий дар, «спадщина Господня», «нагорода» (Псал. 127:3), до яких вони мають ставитися з великою любов'ю та відповідальністю. Від дітей, відповідно, очікується повага до батьків і послух: «Шануй свого батька та матір свою» (Вих. 20:12); «Слухатися батьків у всьому, бо це до вподоби Господові» (Колос. 3:20). Батькам не рекомендується дратувати дітей, а виховувати їх у послуші та вченні Господа (Ефес 6:4).

Певна свобода для дітей з боку батьків спостерігається і в тому, що вступ до членів Церкви через водне хрещення має звершуватися добровільно і свідомо, тому дітям надається право самим обирати свій шлях у духовному житті. Саме тому, за протестантською традицією, хрещення відбувається лише після досягнення повноліття. Таким чином, прилучення до Церкви та прийняття релігійних цінностей батьків – самостійне рішення дитини.

Церква виступає проти розлучень і бореться за збереження сім'ї, дотримуючись принципу: «... що Бог з'єднав, нехай людина не розлучає» (Мк. 10:9; Мт. 19:3-19; 1Кор. 10). Єдиною поважною причиною для розлучення, у біблійному розумінні, вважається порушення подружньої вірності. Однак навіть при цьому скривджена сторона має право не тільки укласти

повторний шлюб, але й простити і поновити шлюбні стосунки. У випадку, коли невіруючий чоловік (невіруюча дружина) вимагають розлучення, віруюча сторона – вільна (1Кор. 7:15).

Характерною ознакою адвентистської сім'ї є те, що вона, згідно 1Кор. 7:12-16 може бути різноконфесійною, або ж один із подружжя може бути невіруючим.

Ведучи мову про необхідність збереження та зміцнення інституту сім'ї, Церква АСД ставить питання про те, що сімейні союзи повинні бути такими, щоб стати «частиною неба на землі».

Для підтримки та повноцінного функціонування інституту сім'ї в організаційній структурі Генеральної конференції Церкви АСД (далі – ГК АСД) функціонують спеціальні відділи: сімейного і молодіжного служіння, дитячий відділ. Ця структура в Унійній Конференції Церкви АСД в Україні складається з трьох самостійних відділів, об'єднаних в одне ціле. Вони готують необхідні матеріали та розробки заходів для відповідних відділів регіональних Конференцій [3, с. 372-373]. Для повноцінного формування особистості, згідно з рекомендаціями ГК АСД, до допоміжних відділів Церкви належить «Союз сім'ї та школи». За Церковним керівництвом, цей відділ повинен вирішувати двояке завдання: 1) забезпечувати освіту батьків (навчити їх методиці виховання); 2) об'єднати зусилля сім'ї, школи і церкви для забезпечення християнської освіти для дітей. Мета цього структурного підрозділу досить багатогранна: разом із Церквою та школою наставляти батьків у їхній роботі щодо всебічного розвитку дітей – «гармонійного розвитку їх фізичних, розумових і духовних сил»; зміцнювати співробітництво між батьками і вчителями у справі виховання; забезпечити можливість для батьків і вчителів розвивати позитивні відносини в їхній роботі з дітьми; зміцнювати відносини між сім'єю і школою, закликати батьків до відвідування школи, а вчителів – до відвідування сімей учнів. Специфічним для адвентистської системи виховання є й те, що вона рекомендує дітям і батькам займатися спортом та вести здоровий спосіб життя (заборона вживання алкоголю, наркотиків, паління) [10, с. 85-86].

Схожих поглядів на сім'ю та шлюб дотримується і Православна Церква, хоча вона в цих питаннях стоїть на позиціях традиціоналізму, особливо щодо розподілу ролей між жінкою та чоловіком і між батьками й дітьми.

Основою сім'ї, за православною традицією, вважається шлюб, що утверджується на взаємній любові і добровільній взаємній згоді двох осіб – чоловіка та жінки, які в шлюбі повинні стати одним єдиним цілим. Шлюб, побудований на таких принципах, вважається міцним, оскільки він встановлений і освячений Самим Господом (Бут. 1:27-28). До того ж, у Православній Церкві подружнє єднання піднесено до ступеня таїнства (у протестантизмі такий підхід відсутній – Д.В.) і вважається образом єднання Христа і Церкви (Єф. 5:32). Справжній шлюб, як і в інших християнських об'єднаннях, вважається можливим лише при моногамії. Полігамія належить до таких моделей сім'ї, що виключають повну взаємну відданість і рівність між чоловіком і жінкою, які закладені в саму основу шлюбу. Шлюб, за цим принципом, єднає подружжя назавжди і не може розриватися (Мт. 19:6). Православна Церква висуває низку моральних умов щодо вступу у шлюб. По-перше, щоб шлюб був повноцінним, він має звершуватися як завдяки взаємній любові, так і завдяки свідомості. По-друге, шлюб повинна передувати перевірка почуттів. Це, в першу чергу, ті елементи сумісності, які можуть зробити майбутнє спільне життя або щасливим, або нещасним. До таких елементів, на думку протоієрея Михайла Марусяка, належать: ставлення до релігії, сумісність світоглядів, характерів, уподобань. По-третє, успішним вважається шлюб, де є невелика різниця у віці між подружжям і відсутня корислива мета. По-четверте, діти мають попередньо просити у своїх батьків благословення на шлюб. Щоправда, вибір пари має належати виключно молодим.

Найпершим обов'язком подружжя в православної сім'ї є подружнє вірність, що впливає з істинної подружньої любові. Згідно з подружнім союзом, чоловік і жінка повинні любити одне одного, як самих себе, бо після звершення над ними таїнства вони стають одним тілом (Мт. 10:8).

Вірність і подружнє любов, за православною етикою, виключає індіферентність, упевненість, що вони належать один одному, вимагають постійного вияву уваги і живого

інтересу та живої участі в житті одне одного. Вони також повинні з терпінням і лагідністю переносити взаємні вади і немочі, постійно піклуватися про моральне удосконалення свого супутника. Це належить і до піклування про своє особисте удосконалення та ліквідацію тих своїх вад, які можуть бути неприємними для подружнього спільника. Головним же завданням кожного подружжя є виконання покладених на них Богом обов'язків – свято оберігати свій союз, спільними зусиллями морально вдосконалюватись і спільно виховувати дітей [6, с. 126-129].

Зауважимо, що принципи формування сім'ї та сімейно – шлюбних відносин визначено в «Основах соціальної концепції Руської Православної Церкви» (у 2002 р. із незначними змінами окремим виданням українською мовою на підставі цього документу вийшли «Основи соціальної концепції Української Православної Церкви»). В розділі X: «Питання особистої, сімейної та суспільної моралі» висвітлена позиція Православної Церкви щодо сім'ї. Як тут зазначено, враховуючи різне розуміння цінності сім'ї, Священний Синод Руської Православної Церкви у постанові від 28 грудня 1998 р. вказав на «неприпустимість негативного або зверхнього ставлення до шлюбу». Зазначимо низку принципів положень «Основ соціальної концепції» щодо шлюбу. По-перше, шлюб вважається угодою між двома вільними у своєму виборі сторонами, тобто мова йде про рівність статусів подружжя. Щоправда, розуміючи шлюб як величний образ Союзу Христа і Церкви, православ'я цю позицію виражає в наступному виразі: «Жінки коряться своїм чоловікам, як Господові, бо чоловік є голова жінки, як і Христос глава Церкви, і Він же Спаситель тіла. Але як церква підкоряється Христу, так і жінки своїм чоловікам у всьому. ... Отже кожен з вас (чоловіків – В.Д.) нехай любить свою жінку, як самого себе; а жінка нехай боїться свого чоловіка» (Еф. 5:22-23). Власне, в цьому проявляються елементи традиціоналізму на відміну від протестантських підходів про статуси подружжя.

По-друге, шлюб є не просто юридичною угодою, а таїнством любові, оскільки він «скріплений Церквою, підтверджений жертвоприношенням (Евхаристією), позначається благословенням і записується на небесах ангелами». По-третє, для Православної Церкви (на відміну від протестантської – В.Д.) спільність віри та жінки, які є членами тіла Христового, – найважливіша умова справді християнського і церковного шлюбу. Тут переважає думка, що тільки єдина у вірі сім'я може стати «домашньою церквою» (Рим. 16:5), в якій чоловік і жінка разом із дітьми зростають у духовному вдосконаленні і пізнанні Бога. Важливим є положення, що відсутність спільності думок становить серйозну загрозу для цілісності подружнього союзу. Саме тому, за Концепцією, Церква вважає своїм обов'язком закликати віруючих брати шлюб «тільки в Господі» (1 Кор. 7:39), тобто з тими, хто поділяє їхні християнські переконання. Однак Церква ставиться з повагою і до такого шлюбу, в якому лише одна сторона належить до православної віри, згідно зі словами св. ап. Павла: «Невіруючий чоловік освячується жінкою віруючою, і жінка невіруюча освячується чоловіком віруючим» (1 Кор. 7:14). Це можна вважати певним проявом модернізму, хоча й не повного. Наприклад, згідно з древніми канонічними приписами, Церква й сьогодні не освячує вінчанням шлюби між православними і нехристиянами, водночас визнаючи дані процеси законними. Підкреслимо, що Українська Православна Церква вважає можливим одруження православних християн з іновірними, які сповідують віру в Триєдиного Бога за умови благословення шлюбу в Православній Церкві і виховання дітей у православної вірі.

Церква наголошує на довічній вірності подружжя та непорушності православного шлюбу (Мт. 19:6, 9). Розлучення засуджується Церквою як гріх, бо воно завдає тяжких душевних страждань і подружжю, і особливо – дітям. Підставами для розлучення є перелюбство, нове одруження однієї із сторін, відпадання чоловіка або жінки від Православ'я, протиприродні вади, нездатність до шлюбного співжиття, захворювання на проказу чи венеричні захворювання, тривала безвісна відсутність, судове покарання, хронічний алкоголізм і наркоманія, здійснення жінкою абортів за незгоди чоловіка.

За наявності вищезгаданих підстав дозволяється церковне розлучення. Церква зовсім не схвалює другого шлюбу, але після законного церковного розлучення, згідно з канонічним правом, другий шлюб дозволяється для невинної сторони. Особам, перший шлюб яких був

розірваний з їхньої сторони, друге одруження дозволяється лише за умови покаяння й виконання епитимії, накладеної згідно з канонічними правилами. Стійкість сім'ї важлива для співтовариства тим, що вона, як домашня церква, – єдиний організм, де досвід сімейного спілкування навчає людину подоланню гріховного егоїзму й закладає основи громадянськості. Саме в родині як у школі благочестя, за православним ученням, формується і міцнішає правильне ставлення до ближніх, а, отже, до свого народу, до суспільства в цілому. Православна Церква тяжіє до традиціоналізму, апелюючи до патріархальної моделі сім'ї, оскільки руйнування традиційних зв'язків батьків і дітей, чому сприяє уклад життя сучасного суспільства, розриває живу спадкоємність поколінь, через яку продовжується любов до предків, та вітчизни, формується почуття причетності до історії [8].

За православною педагогікою, проймаючись одне до одного духом взаємної любові, подружжя повинно всю любов проявляти і до своїх дітей. Ця любов повинна виявлятися в постійному піклуванні про їхнє фізичне і духовне виховання. Найперше, потрібно створити такі умови, щоб сформувати релігійні уявлення. Для цього пропонується підносити дітей до образів, привчати до молитви, хресних знамень. Важливим вважається принцип наслідування дітьми батьків. Дітям пропонується наступне: 1) шанобливо ставитися до своїх батьків; 2) абсолютна покірність волі своїх батьків; 3) постійно мати почуття вдячності до своїх батьків; 4) доглядати за батьками, піклуватися за них, коли вони хворі чи постаріють; 5) молитися за своїх батьків; старанно і сумлінно виконувати їхні заповіді [6, с. 129-132].

Особливі вимоги висуваються до виховання дівчат – майбутніх жінок та матерів. У них слід формувати наступні якості: скромність, благоприсойність, мудрість, поміркованість, передбачливість, лагідність, терпеливість, смиренність, любов. Разом ці якості формують таку рису як благочестя. Небажаними для дівчат, з точки зору традиціоналізму, є танці, музика, театри, видовища, зухвалі вбрання, світська література, надлишкова вченість. Вважається, що благочестя більш важливе для жінки, ніж вченість, оскільки остання відволікає від основних обов'язків: бути жінкою і матір'ю. Все, що не співпадає з християнською діяльною любоводумістю, чи благоповедінкою, не має ніякої ціни.

Враховуючи, що аскеза є важливим принципом для православної педагогіки, вона жінку із нижчої верстви ставить вище, ніж жінку з вищої верстви, адже остання вихована ближче до природи в душі святої віри, не розслаблена благополуччям і завчасно пристосована до всіх обставин сімейного життя. Освіта, гарні манери, креативність не такі важливі для жінки, найголовніше – простота, скромність, благочестя, які найбільше потрібні для сімейного життя. Таким чином, вишукане і доглядливе виховання виводить жінку з нормального стану, розвиває в неї початки руйнації, робить дратівливою, норовистою, зарозумілою. За традицією, майбутнім жінкам та матерям потрібно надати виховання в душі істинно християнському – виховання, відповідно з їх призначенням і домашнім побутом; зробити з жінок досвідчених господинь, достойних дружин, благородних матерів. Вважається, що таке консервативне виховання зробить сімейне життя щасливим, безконфліктним, економним, діти будуть змагатися з матір'ю в честі і добродійностях, будуть скромними, а члени сімейства, узгоджуючи всі свої дії, з'єднаються в одне прекрасне ціле. Загалом же традиційна православна педагогіка стоїть на тому, що неможливо узгодити дух християнського виховання дівчаток із духом часу; світськість, освіта руйнують усі стовпи моральності і розповсюджують скрізь свої пагубні паростки. Звідси рекомендуємо покладатися на слова ап. Павла: «І не стосуйтеся до віку цього, але перемініться відновою вашого розуму, щоб пізнати вам, що то є воля Божа, добро, приємність та досконалість» (Рим. 12:2) [5].

Є своя специфіка у поглядах на сім'ю в Католицькій Церкві. Церква надає велике значення сім'ї та її духовній підтримці. Рим – Католицька Церква свої погляди на сімейно – шлюбні відносини викладає в соціальному вченні (енцикліках, документах, статтях соціального спрямування) та шляхом популяризації праць дослідників статусних ролей в сім'ї – Ж. Обера, Й. Гьофнера, П.Ерде [9, с. 187].

Зауважимо, що в «Хартії з прав сім'ї» Папської ради у справах сім'ї підкреслюється, що «сім'я – це щось більше, ніж просто правова суспільна чи економічна одиниця, це спільнота

любові і солідарності, яка ідеально підходить для того, щоб прищеплювати і передавати культурні, етичні, соціальні, духовні та релігійні цінності, суттєво необхідні для розвитку і добробуту її членів і цілого суспільства [1, с. 354]. Церква притримується лінії підтримки моногамного шлюбу з патріархальним розподілом влади, хоча й практикуються егалітарні шлюби, в яких важливі родинні рішення, забезпечення домашнього бюджету, розв'язання різноманітних проблем розподіляється рівномірно між подружжям. Шлюб між одним чоловіком і однією жінкою співтовариство розглядає як задум Божий і тому сурогатні моделі сім'ї (полігінія, поліандрія, одностатеві шлюби, громадянський шлюб) розглядаються як «викривлення» і гостро критикуються. Католицька Церква захищає сім'ю як соціальний інститут не тільки тому, що ця структура здатна народити і виховати повноцінних членів суспільства, а ще й тому, що тільки в сім'ї людина здатна повністю себе зреалізувати, досягти мети Божого задуму – через служіння досягти свободи [9, с. 188].

Проблематика подружнього й сімейного життя була розглянута на Синоді Єпископів 26.IX. – 25.X. 1980 р., а матеріали дискусії стали основою апостольської адгортації «Про завдання християнської сім'ї в сучасному світі». Її оголосив Іван Павло II 22. XI. 1981 р. На підставі матеріалів адгортації єпископ Йосиф Стімпфле видав «Буквар католицької сім'ї» (далі – Буквар), який можна вважати родинним катехизом і який пропонує католицьке розуміння сім'ї та подружніх відносин [7, с. 5-6]. Ми спробуємо співставити цінності католицької сім'ї з вище представленими адвентистськими та православними.

Бог, читаємо у Букварі, на всі часи записав подружжя і сім'ю як найважливішу життєву закономірність у серце людини і в людське суспільство. Тому для Католицької Церкви принциповим є положення, що сім'я як соціальний інститут не відмирає з плином часу та різноманітними цивілізаційними трансформаціями. «Подружжя і сім'я, – стверджується там же, – не є пам'яткою старовини, що вимагає консервації, вони є якнайактуальнішими формами життя на майбутнє». Як вважав Іван Павло II, «майбутнє світу й Церкви йде через родину» [7, с. 9-10].

Католицька Церква стоїть на позиціях, що подружжя між охрещеними є однією із семи тайн Нового Завіту (як і в православ'ї – В.Д.), і сила цього таїнства походить із любові Розп'ятого, а тому в домі, де живе родина, на найпочеснішому місці повинен знаходитись хрест.

Посилаючись на Мт. 19:6, Церква виступає проти розлучень і закликає до збереження сім'ї. Виходячи з того, що укладення шлюбу є таїнством (при якому присутній Христос), його розривати не можна, а, отже, нове подружжя може бути укладене тільки тоді, коли смерть забере іншого подруга. Звідси – тільки Церква з непорушними догмами і не скаламученими поняттями може захистити інститут сім'ї в ліберальному суспільстві. Тому, згідно з наукою Папи, Церква підтверджує свою практику, основу на Св. Письмі – не допускати до тайн Євхаристії розлучених, котрі вдруге уклали подружній зв'язок [7, с. 13-21].

Міцність сім'ї, за католицьким віровченням, досягається й за рахунок того, що вона постає як мала Церква. «Подружжя і сім'я, – заявив в одній із своїх проповідей Іван Павло II, – установлені в святому таїнстві як мала Церква або домашня Церква, мусять бути школою віри і місцем спільної молитви» [7, с. 23-27]. За цими принципами, коли подружжя щодня спільно молиться, воно з'єднується з Богом, а також взаємно між собою. Така спільна молитва є джерелом щедрого благословення для подружжя і для цілої сім'ї. Відповідно спільна участь у недільній Євхаристії є також відновленням і поглибленням зв'язку, започаткованого подружжям у день шлюбу. Християнське святкування неділі вважається гарантією глибокої культури і єднання родини. «У тій жертві Нового і Вічного Завіту християнської подруги, – писав Іван Павло II, – знаходять коріння, з якого виростають, постійно відновлюються і неухабно оживають їх подружні зв'язки» [7, с. 23-27]. Зауважимо, що молитва як елемент культу в соціологічному розумінні є механізмом поєднання як вірних, так і релігійної спільноти.

Католицька Церква висуває високі вимоги до сім'ї в питаннях виховання дітей. По-перше, рекомендується, щоб батьки не виконували будь-які забаганки дітей, а вчили їх скромності, готовності до жертв і володіння собою. По-друге, пропонується один день у тиждень – п'ятницю – повністю відводити для навчання та формування чеснот у дітей. По-

третє, рекомендується організувати сімейні свята і, в першу чергу, родиною святкувати святий вечір, оскільки саме за святою вечерею відчувається тісний зв'язок і любов до родини. Корисною вважається спільна відпустка, бо спільно проведені походи і пережиті пригоди поглиблюють родинні зв'язки.

На відміну від православ'я, католицизм не тяжіє до збереження патріархальної родини, покидання батьків вважається нормою і важливою жертвою, яку подружжя складає на початку спільного життя. Жертовність як принцип є однією із засад, на яку робить ставку співтовариство, оскільки на це звертав увагу ще Іван Павло II. «Сімейна спільність, – стверджував він, – може зберігатись і вдосконалюватись тільки при великій жертовності. Бо вимагає благородної готовності всіх і кожного до розуміння, толерантності, прощення і поєднання» [7, с. 34-38, 42-44].

Сім'я розглядається в католицизмі лише в єдності суспільства, держави і церкви. Акцент робиться на тому, що співтовариство не може бути замкнутою культурою, а через сім'ю, як найменшу ланку суспільства, входить в соціальний простір та бути відповідальним за оточуючий світ. У першу чергу це відноситься до захисту духовного середовища. Церква ставить перед собою завдання сформувати позитивне ставлення сім'ї до суспільства, оскільки здоров'я народу й держави, на її думку, залежить від того, наскільки здоровими є сім'ї. Для реалізації цієї мети рекомендується, щоб батьки у щоденній життєвій практиці, наприклад, впливали на школу через співпрацю з вчителями, брали участь у шкільному чи місцевому самоврядуванні, громадській роботі, а для гармонійного суспільного життя турбувалися занедбанними дітьми, піклувалися про старших чи хворих людей. Зазначимо, що в апостольській адгортації про завдання християнської сім'ї в сучасному житті Папа Іван Павло II велику увагу приділяв саме участі сім'ї в розвитку суспільства. «Сім'я, – вважав він, – є першою і основною школою усуспільнення, адже в сім'ї родяться громадяни і в ній знаходять першу школу тих суспільних чеснот, які вирішують долю і розвиток самого суспільства. Сім'я, таким чином, силою своєї природи і покликання далека від замикання в собі, сім'я відкривається для інших родин і для суспільства, виконуючи своє суспільне завдання» [7, с. 45-47].

Принциповим для католицької етики є положення, що діти повинні зробити все, щоб бути самостійними в житті і самі приймали рішення відносно справ їхньої сім'ї і самі їх виконували. Відповідно, батьки не повинні втягувати дітей у свої домашні чи маєткові справи, хоча це не скасовує взаємодопомогу. Але в будь-якому випадку батьки повинні виховувати дітей на своєму прикладі [7, с. 49-50].

Католицька Церква, на відміну від інших релігійних товариств, категорично відкидає ідею штучного регулювання народжуваності як неморальне. Виразно очолив цю науку Папа Павло VI в енцикліці «*Humanae vitae*», її постійно підтримував Іван Павло II і що він назвав приниженням людської гідності у згадуваній нами раніше адгортації [6, с. 53].

Метою католицького виховання є, по-перше, формування добропорядної людини – християнина; по-друге – виховання на прикладах життя Ісуса Христа як Вихователя; по-третє, виховання тільки через любов; по-четверте, виховання на батьківському авторитеті. Принципи виховання викладені у т.зв. «пораднику» [7, с. 52-60].

У питаннях виховання Католицька Церква стоїть на позиціях, що християнське виховання – це насамперед, релігійне виховання. Без віри в Бога, за цим принципом, виховання було б неповним, викривленим і поверхневим. Тому на батьків і покладається справа майбутнього вибору релігійності дитиною. Таким чином, ця справа не дається на відкуп дитині і віра, що дитина це зробить у зрілому віці, вважається помилковою. Тому батькам пропонується прикладом своєї релігійності вводити у віру своїх дітей. У цій справі вони покладаються на рекомендації Святішого Отця: «Подружжя і християнська сім'я будують Церкву. Бо в сім'ї людська особа не тільки народжується і поступово, через виховання, вводиться до людської спільноти, але також через відродження в хрещенні і виховання у вірі вводиться в сім'ю Божу, якою є Церква. Стають батьками у повноті, – на думку Папи, – не тільки батьками фізичного життя, але і того, яке через відродження Св. Духа пливе з хреста і воскресіння Христа» [7, с. 69-71].

Церква висуває ряд вимог щодо майбутнього шлюбу. По-перше, подружжя повинні переконатися у дійсних почуттях одне відносно іншого. По-друге, у майбутньої подружньої пари повинні бути однакові погляди на життя. По-третє, слід визначитися чи можна шлюбувати з людиною іншого віросповідання. По-четверте, співжиття перед шлюбом є явищем аморальним.

Церква негативно відноситься до т.зв. «вільної любові» і вважає її небезпечною для народу. Це підкреслював у своїй проповіді Іван Павло II: «Держава і суспільство готують собі загибель, якщо не підтримують і не охороняють ефективно подружжя і сім'ю, ставлячи на рівні з ними подружні форми спільного життя» [7, с. 78-85].

Свою позицію щодо моделі сім'ї, її прав та функцій Апостольська Столиця, як центральна і найвища установа влади Католицької Церкви, подає у «Карті прав сім'ї», яка вийшла у світ за бажанням Синоду єпископів, що відбувся в Римі в 1980 р. і був присвячений «Завданням християнської сім'ї в сучасному світі». «Карта» передусім скерована до урядів, для опрацювання законодавства сімейної політики, а також є напрямом для програми дій; вона подана як документ міжнародним урядовим організаціям для захисту прав сім'ї та збереження її від руйнації.

«Суспільство, а особливо держава і міжнародні організації, – читаємо у вступі до документа, – повинні робити все можливе з метою забезпечення всілякої допомоги – політичної, економічної, суспільної і юридичної – необхідної для зміцнення єдності і стабільності сім'ї так, щоб вона могла справитись зі своїм специфічним завданням». В ст. 1 цього документа Церква захищає цінність традиційної, узаконеної державою сім'ї; в ст. 2 – зауважує про право подружжя на релігійні погляди як і рівні права в шлюбі чоловіка та жінки; висловлює свою негативну позицію щодо абортів, експериментів із людським ембріоном, втручання в генетичну спадщину людської особи в ст.4.

Співтовариство на підставі міжнародних законодавчих актів захищає право батьків на виховання та освіту дітей, згідно зі своїм моральним і культурним переконанням (ст. 5,7). Загалом «Карта» вносить низку пропозицій щодо захисту прав сім'ї як в її суспільній, так і релігійній реалізації [7, с. 94-102].

У питаннях гендеру Католицька Церква, як і Православна, сповідує патріархальну форму розподілу влади. Це означає, що функцію забезпечення сім'ї матеріальними ресурсами виконує чоловік – він же й приймає важливі й основні сімейні рішення. Дружина в шлюбі виступає як помічниця, основним завданням якої є виховання дітей, забезпечення благоустрою родини та підтримання домашнього господарства. Така форма відносин будується на рекомендаціях Августина Аврелія, який вважав, що в сім'ї, як і в державі повинен панувати мир і порядок, і тому в сім'ї мають існувати відносини певної залежності і підкорення: дружини чоловікові, дітей батькам, слуг господарям. До уваги тут береться зауваження Августина, що члени подружжя загалом рівноправні, але чоловікові в сім'ї належить керівна роль з огляду на його психологічні якості, загалом кращі можливості оцінювати навколишню дійсність і приймати рішення.

Католицька сім'я – це сім'я, де кожний виконує відведену йому функцію, займає певне місце в родині – чоловік панує над дружиною і дітьми, дружина – над дітьми і є помічницею і товаришкою чоловіка, діти слухаються своїх батьків, які є для них прикладом: все органічно пов'язано.

Католицькі богослови виокремлюють декілька принципів, яких повинна дотримуватися кожна християнська родина: 1) автономність подружжя; 2) єдність чоловіка і дружини. Монолітність сім'ї; 3) впевнена побудова і матеріальна сторони сім'ї [9, с. 189-190].

Спостерігаючи зміни в розподілі статусних ролей в сім'ї та бажанні жінок робити кар'єру, Католицька Церква не наполягає на збереженні патріархальних традицій, але закликає ставитися до матеріальних і домашніх обов'язків жінки на рівні «з усіма іншими громадськими обов'язками та професіями» [1, с. 121].

В рамках реалізації концепції аджорнаменто Римо-Католицька Церква більш лояльно ставитися до процесу поєднання материнства і трудової діяльності, на відміну від

православного віровчення. Вона в цьому вбачає позитивний фактор, але за тієї умови, щоб робота не заважала повноцінному вихованню дітей. Тут сповідується думка, що швидкий всеохоплюючий ритм життя вимагає в особистості бути обізнаним з різними сферами людської діяльності. Риси, притаманні в більшості жінкам – чутливість, інтуїція, емоційність – тепер можуть реально допомагати у розвитку соціоекологічних, культурних, політичних процесів. Ідеал жінки, таким чином, необхідний у всіх проявах суспільного життя, тому потрібно гарантувати присутність жінок і в світі праці, бо це питання – мірило якості суспільства. Нові підходи Церкви щодо подружніх ролей сьогодні розглядаються так: якщо жінка вирішила працювати «поза домом», тим самим покращуючи матеріальну стабільність родини, суспільства, співтовариства, чоловік повинен сприяти усуненню перешкод, які заважатимуть жінці себе реалізувати. Таким чином, беручи на себе, окрім відповідальності за розвиток і виховання дітей та благополуччя родини, обов'язок вдало виконувати професійні функції, жінка повинна повністю справлятися з ними, щоб не виникло ризику отримати безлад, як удома, так і на роботі. Чоловік же, розуміючи зміщення акцентів у соціальних ролях, повинен сприяти збереженню здорового морального клімату в сім'ї. Єдине, від чого застерігає Церква жінку, щоб вона не уподібнювалася чоловікові, оскільки нездорова емансипація веде до втрати жінкою своєї сутності. Справжня сутність як чоловіка, так і жінки, на погляд Церкви, повинна виражатися в їхній неповторній індивідуальності [9, с. 191-192].

Компаративний аналіз християнських поглядів на сім'ю та шлюбні відносини дозволяє нам зробити такі **узагальнення**:

1. Основні християнські конфесії – православ'я, католицизм та адвентизм дотримуються традиціоналізму, орієнтуючись на необхідність збереження моногамної сім'ї як історично усталеного соціального інституту.

2. Незмінною залишається позиція Церков щодо збереження статусних ролей у подружніх відносинах, хоча в адвентизмі й католицизмі допускається можливість поєднання жінкою материнства та громадсько-професійних функцій.

3. Більш демократичною є позиція адвентистської Церкви щодо свободи дітей у виборі віри та вступу у шлюб з іновірцями.

4. Християнські конфесії виступають за співпрацю із державою по захисту та зміцненню сім'ї, проведенні необхідної роботи з неблагополучними та соціально незахищеними сім'ями.

Література

1. Вибрані документи католицької церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до Бенедикта XVI. – К.: Колесо, 2008. – 657 с.
2. Гьофнер Йозеф, Кардинал. Християнське суспільне вчення. – Львів: Свічадо, 2002. – 304 с.
3. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. // Редколегія: А.Колодний (голова) та ін. Пізній протестантизм в Україні. Т.6 (п'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови) // За ред. П.Яроцького. – Київ – Дрогобич: Коло, 2008. – 632 с.
4. Історія Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня в Україні. – К.: Джерело життя, 2004. – 160 с.
5. Иеромонах Порфирий (Левамов). О воспитании девиц в духе истинно христианском. – Глинская пустынь, 2002. – 79 с. // <http://www.librarium.orthodoxy.ru/vospit>
6. Марусяк М. Моральне Богослов'я. Навчальний посібник для духовно навчальних закладів – Снятин: Прут Принт, 2000. – 144 с.
7. о. Бп. Йосиф Стімплє. Буквар католицької сім'ї. – Львів: Місіонер, 1996. – 104 с.
8. Основи Соціальної Концепції Руської Православної Церкви // www.patriarchia.ru/ua/db/text/1207692.html
9. Погоріла Л. Гендерні відносини в католицькій родині: Креативна роль жінки // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск 414-415. Філософія – Чернівці: Рута, 2008. – 231 с.
10. Церковное руководство Адвентистов Седьмого Дня. – Выпуск Генеральной Конференции АСД, 1990. – 155 с.

Vitaly Dokash

Christian family: modernism and traditionalism

This article presents a conceptual approach about the image of the family and its social essence in traditional and nontraditional Christian denominations. It analyzed the social roles in marriage couples, defined elements of modernism and traditionalism in the concept of family in the Seventh-day Adventist, Orthodox and Catholic environments. Showing the differences in views on the family in Christian social doctrine.

Key words: God, family, marriage, religion, denomination, social, polygamy, husband, wife, couple, love, traditionalism, modernism.

Виталий Докаш

Христианская семья: модернизм и традиционализм

В статье освещены концептуальные подходы относительно образа семьи и ее социальной сущности в традиционных и нетрадиционных христианских конфессиях. Проанализированы статусные роли семейной пары, определены элементы модернизма и традиционализма в представлениях о семье в адвентистской, православной и католической средах. Отображены отличия во взглядах на семью в христианских социальных доктринах.

Ключевые слова: Бог, семья, брак, религия, деноминация, социальное, полигамия, муж, жена, пара, любовь, традиционализм, модернизм.